

Fred Puss

GENEALOGIAHUUVILISED SAID AKADEEMILISE ÕPIKU. AADU MUST. EESTLASTE PEREKONNALO O ALLIKAD. TARTU: KLEIO 2000.

Ilmunud ajakirjas Tuna, 2001, nr 1, lk 147-149¹

Nähtavasti on äsjailmunud genealoogiaraamat üks ajalookirjanduse *bestsellereid* ning võib muutuda üsna pea igale soovijale kättesaamatukski. Arhiivide külastajatest kummarduvad ju autori väitel “umbes kolm neljandikku just suguvõsa ajalugu kajastavate arhivaalide kohale”. Seda imestamapanevam on, et nimetatud käsiraamat-õpik-allikaõpetuslik uurimus on alles esimene eestikeelne genealoogiaalane raamat. Mõne kasutatavama allikaliigi kohta on ilmunud erikäsitlusi (prof Sulev Vahtre “Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil”. Tallinn, 1973), mõne kohta vähemaid artikleid, kuid sellise mahuga käsitlust pole siiani ilmunud. Ning tema potentsiaalselt suure leviku tõttu vaatleme lähemalt, mida “esimene pääsuke” endas sisaldab ning mida järgmised võiksid sarnaselt või ka erinevalt teha.

Prof Aadu Musta kõitev kirjutusviis tõmbab kindlasti ka raamatut niisama huvi pärast lugejaid midagi enda esivanemate kohta otsima. Raamat aitab nii algajal kui ka mõningase kogemusega uurijal teemasse sisse elada ning on kindlasti ka inspiratsiooniks, millest oma suguvõsa kroonikas kirjutada. Algajal tekivad sajad küsimused, millele see raamat ei vasta. Nagu raamatu sissejuhatuses öeldud, ei kuulu uurimistöö metoodika, sugupuude ja kõugutabelite koostamine antud töö huviorbiiti. Loomulik, sest nende teemade käsitlemine oleks paisutanud raamatu mahu liiga suureks (juba praegu on köidet käsiraamatuna veidi ebamugav kasutada) ning ka hinna poolest paljudele kättesaamatuks. Siiski tundub, et ka peatükk 3.1 „Perepärimus ja uurimistöö kodukohas” kuuluks rohkem algaja käsiraamatu, kui sellise akadeemilise väljaande sisse. Samas tekib lugejal olemasolevagi kohta mitmeid küsimusi, millele kahjuks pole tekstis vastatud. Nii on vihjatud, et valla pearaharaamatu andmed vallast väljas viibivate isikute kohta kattuvad vaid osaliselt passiregistri andmetega. Millest võib see põhjustatud olla, pole selgitatud. Sarnaselt on poolikuks jäänud tõdemus, et 1914. aastal elas Ahja vallas 692 võõrast (lk 206). See võis moodustada ju suhteliselt väikese osa, kuid samas ka enamuse – kes meist teab peast Ahja valla elanike tollast koguarvu? Olgu siinkohal öeldud, et 1922. aastal oli Ahja valla elanike arv 3424, mis teeb võõraste hulgaks viiendiku.

Arvatavasti tekib aga igal lugejal küsimus, kui lühike on lühike perekonnanimi, mille esinemist joonisel 47 analüüsitakse. On see kolm, neli või viis tähte – kõik need tunduvad ju lühikesed. Lk 125 on toodud statistika Norra kirikuraamatute säilimise alguse kohta. Eesti vastavate materjalide kohta on Ajalooarhiivis koostatud teatmik, kust saaks kerge vaevaga samasugused arvud Eesti kohta, mis pakuksid lugejale hoopis rohkem huvi. Lk 92 on lubatud esitada -kov-lõpuliste (e venepäraste) nimede levikukaart, kuid paljude -kov-lõpuliste nimede hulgas on ka -lov-lõpulisid. Päril kadunud on lk 198 lubatud diagrammid. Nähtavasti on need olnud teksti esmakordse avaldamise juures Kleios, nüüd aga jooniste hulgast välja jäetud, kuid mitte tekstist.

Väga vajalik on autori õpetus amatöör ajaloolasele töötama allikakriitiliselt. “Allikakriitilised ülesanded” lk 301-305 on ülihead näited selle kohta ning mitte ainult ei juhata amatöör ajaloolastele kätte nende võimalikke eksimusi, vaid annavad

¹ Siin esitatud tekst on autori poolt toimetusele saadetud versioon, mida pole võrreldud hiljem trükitis ilmunuga.

üldistusvõimekale lugejale edasi ka terve ajaloolaste “klanni” tegevuse ning ajaloo sisu. Vast ei häiri kedagi see, et allikate esitamisel tuleb ette siiski väikseid eksimusi. Lk 265 oleval kaardil oleks tänapäevane külanimetus ikka Hindu, mitte Hendo, nagu on saksakeelsest originaalist maha kirjutatud. Joonise 111 (lk 240-241) allkirjas on täiendava teabena kirjas pime peremees, samal ajal, kui allikast loeme “die Wirthin ist blind” (perenaine on pime). Selline märkus on aga võimalik ainult tänu raamatu tehnilisele teostajale, sest vanad dokumendid, joonised ja kaardid on tõepoolest väga hästi loetavad. Sama käib muidugi ka veidi moonutatud joonise 38 kohta (lk 79), kuigi see oleks võinud ka samahästi olemata olla, sest järgmine joonis (39, lk 86) sisaldab samasugust infot ning praktiliselt sama allkirja.

Raamatusse on sattunud mõned faktevad. Kuigi need ei sega kindlasti raamatu kasutamist, olgu mõned neist siin välja toodud. Näiteks on sarjas “Sakalamaa ei unusta” ilmunud 12 raamatut. Lk 25 viites on kirjas vaid raamatud 1—10. Petserimaa ning Narva taguste valdade elanikud said perekonnanimed 19. septembrist kuni 29. detsembrini 1921 samal aastal antud seaduse alusel. Prof Musta raamatus on vastav aastaarv 1922. Muide, kui juba perekonnanimedest juttu tuli – kahjuks ei leia tervest raamatust kahte arvu, mis mitmelt poolt mujalt läbi käinud: 41 000 perekonnanime, mis eesti talurahvale nimedepanekuga anti ning 29 000 nime, mis on “koduvalda aetavad”, st unikaalsed terves Eestis. Ka lk 57 kirjutatud nimemuutmisaktide kohta oleks võinud esitada nende arvu, seda pole ka kusagilt mujalt otsida.

Üks huvitav fenomen, mida Aadu Must ka oma raamatus mainib, on osad perekonnanimed Järvakandi mõisas. Need olevat saadud Eesti- ja Liivimaa linnade järgi (lk 56). Kuna teadsin Järvakandis olevat ka samanimelisi talusid, hakkasin asja lähemalt vaatlema. Tuli välja, et juba 1816. a hingeloendis on Järvakandi mõisa 10 esimest talu (Sooaluste külas) kandnud nimesid Revelly, Baltischporti, Weissensteini, Hapsallo, Wesenbergi, Riga, Valga, Wolmer, Pernau, Werro. Seega tubli 10 aastat enne perekonnanimede paneku algust Eestimaa kubermangus. Kuid 1811. a hingeloendis on talude nimed Ado, Ustallo, Tombo, Friedrichko, Jago, Jüri, Idenurmy (2 talu), Pernau (!), Altoa. Talude peremehed on mõlema loenduse ajal samad. Kaardi pealt vaadates näeme, et Riia, Valga (kohati ka Välja), Pärnu ja Võru talud paiknevad koos Hiinurme (Idenurmy) külas, teised Sooaluste külas. Kellele tuli mõte talude nimesid sellisena kirjutama hakata, ei selgunud arhiiviallikatest, mida sel otstarbel sai uuritud. Muide – piirdutud pole ka ainult Eesti- ja Liivimaaga, talu nr 41 kandis nime Wieburgi (Wiburi). Huvitav oleks teada, kas linnanimedest tulenenud talunimede hulka võiks arvata ka Laly (ühes allikas ka Leali!), mis on talude järjekorras 33. Ja miks Baltischpordi talu oli pikka aega teistest erinevalt Uustalu (v.a 1816. a loendis), nagu varemgi, ei oska allakirjutanu vastata. Igatahes tundub, et talurahvas on nimed saanud siiski otse oma taludelt, mitte linnadelt, mis on hoopis talunimede allikas.

Kõige rohkem huvitab raamatu kasutajat kindlasti nn 3. raamat ehk “Traditsioonilised perekonnaloosid allikad”. Kirikuraamatute erinevusi on nähtavasti sama palju, kui oli nende pidajaid. Siiski mõni asi on ka laialt levinuna erinev raamatus kirjutatust. Näiteks lk 108 on väidetud, et lapse nime märkimisel on hiljem lisandunud ka perekonnanimi. Eestimaa kubermangus olid aga kasutusel teistsugused meetrikavormid, kuhu ei olnudki võimalik lapse perekonnanime kirjutada (on ainult lahter poisslapse ja tütarlapse eesnime jaoks). Samuti pole nendel vormidel kohta ristija nime või ameti jaoks, kuigi raamatus nii seisab. On kirjas vaid koht – kirikus, kabelis, kodus vm. Olles kasutanud umbes kümnekonna kihelkonna meetrikaid mõlemast Eesti ala kubermangust, olen ma leidnud vaid üksikuid, kus on kirjas abiellujate vanemad (enamasti olid need kirjas Liivimaal ning

varasemates Eestimaa meetrikates), kusagil pole aga kohanud lisaks abiellujate perekonnaseisu või vanust. Arvatavasti olid need vaid paberile jäänud nõuded, mis on raamatus kirjas kui üle Eesti täideviidud. Sama on muide ka Eesti Vabariigi aegse perekonnaseisu dokumentatsiooniga. Sünniaktil oli mitu trükitud vormi, millest osadel polnud kohta märkimaks, mitmes laps sündinu ema jaoks oli. Lk 129 on kirjas, nagu oleks see alati märgitud.

Mõnesid üksikuid keelelisi vääratusi trükises küll esineb (baptistid *pro* baptistid, lk 127; järelevalve *pro* järelevalve, lk 186 jm), kuid trükivigu on sellise mahuka raamatu kohta meeldivalt vähe. Ülekoormatud on kursiivtekst, seda on kasutatud tsiteerimisel, rõhutamisel ning “nõnda nimetamisel”.

Kui vaadata kogu raamatu sisu koos, siis tundub, et proportsioonid on veidi subjektiivsed. Raamatu tüüpiline lugeja ootab sealt kõige rohkem abi ning eeskujude. Seepärast paistab, et nimedest on ebaproportsionaalselt palju kirjutatud. Teema on huvitav ning raamatu ilmumise ajal jõudiski suure hulga eestimaalasteni just see osa käsitlusest (siinkohal suur tunnustus prof Mustale ning tema võimalikele abilistele sellise saavutuse puhul pressis esinemisel, mida seni ükski ajaloolane (oma erialaselt) polnud saavutanud!), kuid raamatu pealkiri igatahes ei õigusta tervelt viiendiku pühendamist sellele teemale. Samas ei ole jookse see jutt külgi mööda maha ühelgi genealoogiahuvilisel, sest kirjutatud on ta tõesti huvitavalt ning oma onomastilisi uurimusi pole prof Must käsitlenud siiani eraldi raamatuna või levinumates ajakirjandusväljaannetes. Seda ei saa aga öelda peatüki 9.4, “Valla passiregistrid”, kohta, mis on, nagu ka raamatus viidatud, ilmunud 1994. aastal 10. Kleios. Eessõnas on toodud uuesti trükkimise põhjenduseks, et teemat on Eestis vähe uuritud. Kindlasti annab rahvarände käsitlemine siin raamatus mõtlemisainet peagu igale suguvõsauurijale, kuid vaevalt on tal eriti palju kasu põhjalikust andmestiku analüüsist Kabala valla passiregistrite näitel, mis pealegi läheb raamatu tiitliga vaid kaudselt kokku. Peatükk on hea näide, kuidas võiks vastavaid allikaid kasutada, siiski kas prof Must ise soovib, et amatöörajaloolane mõne sellise tööga hakkama saaks...

Igati tervitav on esimese genealoogiaalase raamatu ilmumine nüüd, kui on oodata suguvõsauurimise huviliste juurdekasvu. Eks see ole tingitud ka võimalikust majandusliku olukorra paranemisest, sest igapäevaprobleemide kõrval jääb rohkem aega tegeleda sellega, mis inimesele endale huvi pakub. Hea, et see esimene raamat on kirjutatud professionaalse ajaloolase poolt, kes loeb ka samateemalist loengukursust Tartu ülikoolis enam mitte ainult ajaloolastele, vaid kõikidele huvilistele. Hea, et raamat on peale sisukuse ka igati innovaatiline – kõneldakse ajaloo andmebaasidest, nende kasutamisest (eriti onomastika!), viidatakse Internetile (ka vormiliselt võib see käesoleva raamatu kaudu olla eeskujuks laiemale rahvahulgale) ning ohtudele, mis allikate kasutajaid võivad ees oodata. Suur huvi raamatu vastu annab alust loota, et praeguste ja tulevaste genealoogidele saavad seeläbi tuttavaks mitmed uued allikad, millest prof Musta raamatus on juttu esmakordselt, ning tõuseb seeläbi ka uurimuste kvaliteet.

Fred Puss